

Nyhems kyrka

Byte av spåntak, 2020

Bräcke kommun, Jämtlands län, Härnösands stift

Henrik Ylikoski

RAPPORT – JAMTLI 2021:30
ISSN 1654-2045

Utgivning och distribution:

Jamtli

Box 709

831 28 Östersund

Tel. 063-15 01 00

Fax 063-10 61 68

© Jamtli 2021

Redigering och layout av framsida: Lena Ljungqvist

Bilder: Henrik Ylikoski där ej annat anges.

ISSN 1654-2045

Innehållsförteckning

Inledning.....	3
Karta.....	4
Historik	5
Antikvariska resonemang.....	5
Genomförda åtgärder och iakttagelser.....	6
Kyrka.....	6
Spån.....	6
Plåt	6
Taksäkerhet.....	6
Vind	7
Bårhus.....	7
Bilder	8
Administrativa uppgifter.....	17

Inledning

Länsstyrelsen Jämtlands län lämnade 2019-01-29 tillstånd för Bräcke-Revsunds pastorat till ändring av kyrkobyggnad, byte av stickspåntak med mera (Lst dnr 433-453-2019). De genomförda arbetena har omfattat byte av stickspåntak på långhus, sakristia och bårhus samt därtill hörande plåtdetaljer. Arbetet har utförts av Hälsinge takspån, Winther bygg AB och Adamssons Bygg. Arbetena på Nyhems kyrka har i huvudsak genomförts under oktober månad 2020. Ett startmöte hölls 2020-08-19 och slutbesiktning genomfördes 2020-11-05. Vid slutbesiktningen var taken ännu inte tjärade. Detta kom att ske först i augusti-september 2021. Då kom även mindre justeringar gällande plåtdetaljer och kompletteringsmålning att genomföras.

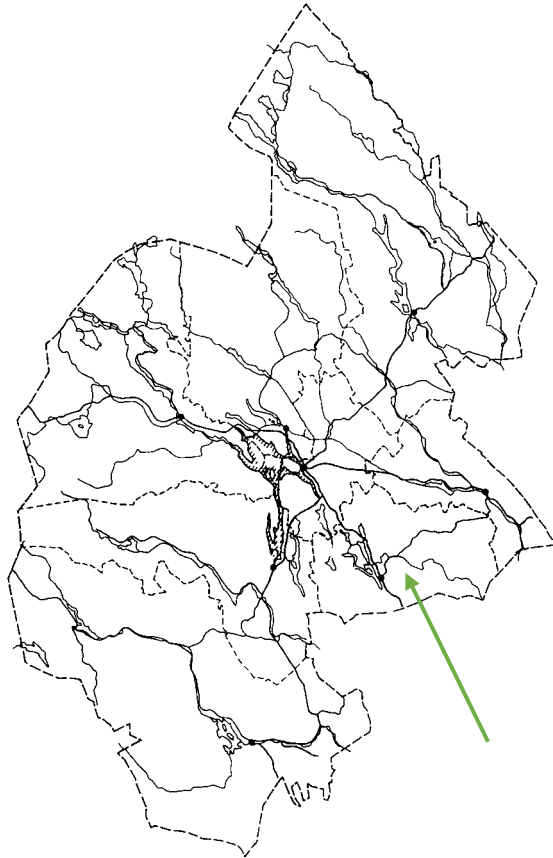
Arbetet som helhet har följt de handlingar som låg till grund för länsstyrelsens beslut och de anvisningar som lämnats av medverkande antikvarie. Arbetena kan anses ha utförts på ett antikvariskt godtagbart sätt.

Besöksprotokoll, fotografier, ritningar och andra handlingar som rör ombyggnaden finns i läns museets arkiv.

Östersund 14 december 2021

Henrik Ylikoski
Antikvarie

Karta

Ur Lantmäteriets öppna data

Historik

Nyhems kyrka uppfördes 1852-55 efter ritningar av Carl Gustaf Blom Carlsson. Byggmästare var Pehr Carlsson från Hosjö. Kyrkan togs i bruk redan 1853, men invigdes först den 25 mars 1855. Kyrkan kom att förses med ett stickspåntak från början. Ett kontrakt daterat den 29 januari 1853 av Olof Löfstedt återfinns i kyrkoarkivet: *Härigenom åtager jag mig undertecknadt att till Nyhems Kapellkyrka förfärdiga ett stickspåntak då utaf församlingen framförlas de stockar som jag själf hugger i skogen till spånämne*. Kontraktet var fullgjort den 5 maj samma år. År 1873 lades nytt tak på kyrkan. I Nyhems kyrkoarkiv finns ett kontrakt daterat den 16 mars detta år gällande ny taktäckning av granspån. Under årens lopp visade det sig att kyrkan inte tålde takets tyngd (väggbandet pressades utåt). Detta avhjälpes 1888 med ett tvärslag av järn. År 1898 insattes 29 bjälkar i kyrkans torn för att ge bättre stadga. I början av 1920-talet fanns det tankar om att flytta kyrkan ned till stationssamhället. Någon flytt blev det dock inte. Åren 1924-27 genomgick kyrkan en renovering. På taket lades handklugen spån och tornets plåtbeklädda delar målades i svart. I samband med en restaurering 1953-55 fick kyrkan ett nytt spåntak.

Bårhuset tillkom år 1961 efter ritningar av arkitekten Karl-Axel Suwe. Ritningarna är daterade den 19 maj 1960 i Östersund. Suwe tänkte sig en öppen takkonstruktion i form av ett sol- och regnskydd ovanpå betongstommen. Byggnadsstyrelsen godkände förslaget men ifrågasatte om inte gavlarna på det öppna sadeltaket borde kläs in för att förhindra snösamling och vattenskador. Detta kom också att genomföras.

År 1976 lades ett nytt spåntak på kyrkans torn. Det gamla träkorset ersattes av ett nytt kors i metall. År 1998 lades ett nytt spåntak av granspån från Ramsta takspån i Ångermanland. Enligt åtgärdsförslaget från 1997 skulle rötskadade spån på långhusets norra sida mot tornet ersättas med ny spåntäckning, medan södra taksidan endast skulle rengöras. Man kom dock att förnya spåntäckningen på hela långhuset. Sommaren 2014 tjärades taket på Nyhems kyrka. Spånen satt dåligt och taket kom att tjäras utan att påväxt först togs bort. Där spån saknades, kompletterades med nya. I samband med en restaurering av kyrkans fasader 2018, kom spåntäckningen på torn-taket att ersättas med plåt.

Antikvariska resonemang

Taket på Nyhems kyrka har haft en täckning av stickspån sedan den uppfördes på 1850-talet. Kyrkan befinner sig i en skogsbygd, där trä har varit det självklara byggnadsmaterialet. Därför är det naturligt att fortsatt låta den ha samma typ av taktäckning även framöver. Vid arbetena 1998 användes granspån, något som även tidigare kommit till användning i Nyhem. I tillståndsansökan till länsstyrelsen föreslås stickspån av kärnfuru, främst då den beräknade livslängden på dessa är längre än ett stickspån av gran. I åtgärdsprogram för Nyhems kyrka (Hifab 2019-02-14) förs en diskussion kring material och utförande. Man är där inne på att det bästa vore att lägga ett tak av spjälkat spån av kärnfuru, vilket man samtidigt konstaterar är nästan omöjligt att få till, både vad gäller material och hantverkare som kan utföra jobbet. De spån som kom till användning vid takomläggningen i Nyhem 2020 var hyvlade furuspån med hög kärnandel.

Genomförda åtgärder och iakttagelser

Kyrka

Spån

Befintligt utseende och skador

Taket var före åtgärd i dåligt skick, med mycket påväxt. Oro fanns att skadorna skulle fortsätta vidare ner i konstruktionen. I samband med rivning av spåntäckningen, kunde man dock inte upptäcka några skador i underlaget.

Genomförda åtgärder

Tak på långhus och sakristia har försetts med en täckning av stickspån, med nya täckbrädor. Till taket har man, enligt entreprenörens egenkontroll använt hyvlade furuspån (längd 45 cm, bredd 7-15cm tjocklek 5-6mm) med hög kärnandel (60-100%) från Närpes Trätec OY. Till spånen har 50mm rostfri syrafast spik använts. Vid tjärstrykning av taket hösten 2021 kom man att använda Claessons Furutjära A.

Plåt

Befintligt utseende och skador

Före åtgärd satt ståndskivorna i ett spår i väggen. Ståndskivorna var målade i fasadkulör. Fotplåten var av olackerad förzinkad plåt.

Genomförda åtgärder

Taket på långhuset har försetts med svart fotplåt (Lindab HB Polyester 015 matt svart NCS S 9000-N). När antikvarisk medverkande i samband med ett besök, uppdagade att svartlackerad plåt kommit till användning, hade man redan hunnit klä halva takfallet med spån, varför det då inte var aktuellt att byta fotplåten till en olackerad. I samband med takomläggningen, ville man skjuta in ståndskivan under panelen. Det gick att använda befintligt spår till detta. De nya ståndskivorna är fabrikslackerade (Lindab HB Polyester 022 ljusgrå NCS S 2005-G60Y), kulören stämmer väl med fasadkulören på kyrkan.

Taksäkerhet

Befintligt utseende och skador

Före åtgärd saknades taksäkerhetsanordningar på långhus och sakristia.

Genomförda åtgärder

Mot taknock har man på det södra takfallet, satt öglor för att kunna säkra sig i. Dessa var tänkta att sättas med 2 meters mellanrum. Man har dock fått anpassa avstånden till takstolarnas placering, något som inte märks från mark. Efter att takytan mörknat kommer man troligen inte att se dessa alls.

Vind

Befintligt utseende och skador

Vinden över långhuset är isolerad med sågspån och ovanpåliggande mineralull. Gångbrygga saknades på vinden före åtgärd.

Genomförda åtgärder

På vinden har man byggt en plattform innanför luckan från tornet och lagt ett gångstråk av granplank (45x120mm) i mitten av vinden, längsmed långhuset.

Bårhus

Befintligt utseende och skador

Taket på bårhuset var väldigt rötskadat både vad gällde spåntäckning och underlag. Även träkorset på bårhuset var väldigt anfräkt. Snickaren och projektledaren tyckte att rotet låg i "fel" riktning och undrade om man kunde lägga det på andra ledden. Antikvarisk medverkande menade att det kanske fanns en anledning till att man lagt det som man gjort. Innan taket revs av, gick det inte att komma åt att se hur det såg ut inne i konstruktionen, då den är helt sluten. Bårhuset utgörs av en låda med gjutet tak. Ovanpå detta ligger en träkonstruktion i form av ett åstak med en mittås och två sidoåsar. Därmed är det naturligt att rotet ligger som det gör för att kunna stödja på åsarna. Man landade i att göra likadant som befintligt.

Genomförda åtgärder

Taket på bårhuset har förnyats. Både spåntäckning och underliggande rote var väldigt rötskadat. Förutom "mittåsen" och de båda "sidoåsarna" finns ytterligare två stöd för taket. Dessa behövde kompletteras. Bårhuset har sedan försetts med ny rote i form av råspont av kärnfura (25x120mm), spåntäckning av stickspån samt nya vindskivor. Korset över entrén har också ersatts med ett nytt lika befintligt i furu (95x95mm). Vid slutbesiktningen noterades att bårhuset försetts med en fotplåt, något som byggnaden inte hade innan åtgärd. Entreprenören ursäktade sig med att informationen inte nått fram till utföraren. Man hade tänkt att hinna tjära bårhuset under hösten 2020, men det var för fuktigt ute. Taket på bårhuset kom att tjäras först i månads-skiftet augusti/september 2021.

Bilder

Figur 1 Påbörjade takarbeten på norra sidan av kyrkan.

Figur 2 Notera den obehandlade fotplåten på den orörda delen av taket och den svarta fotplåten på den del som lagts om.

Figur 3 Långhustaket sett från tornet.

Figur 4 Södra sidan av kyrkan under pågående arbete.

Figur 5 Inga skador upptäcktes i underlaget.

Figur 6 Nyhems kyrka efter spånläggning.

Figur 7 Mot taknock har man på det södra takfallet, satt öglor för att kunna säkra sig i.

Figur 8 På vinden har man byggt en plattform innanför luckan från tornet och lagt ett gångstråk av plank.

Figur 9 Möte mellan sakristia och långhus före åtgärd.

Figur 10 Möte mellan sakristia och långhus efter åtgärd.

Figur 11 Bårhusets fasad mot väster, före åtgärd.

Figur 12 Bårhus före åtgärd.

Figur 13 Taket på bårhuset var väldigt rötskadat både vad gällde spåntäckning och underlag.

Figur 14 Vindskiva och vattbräda före åtgärd.

Figur 15 Bårhuset efter omläggning av taket.

Figur 16 Detalj av takfot efter omläggning.

Figur 17 Vindskiva och vattbräda efter åtgärd. Notera fotplåten på bårhuset.

Figur 18 Korset över entrén till bårhuset har ersatts med ett nytt.

Administrativa uppgifter

Objekt:	Nyhems kyrka
Fastighetsbeteckning:	ULVSJÖ 1:14
Jamtli's diarienummer:	127/2020-F8ABF
Länsstyrelsens diarienummer:	433-453-2019
Uppdragsgivare:	Bräcke Revsunds pastorat Kyrkvägen 21 84331 Bräcke
Entreprenör:	Hälsinge Takspån AB Bofara 2943 823 31 Kilafors Winther bygg AB Box 475 891 29 891 51 Örnsköldsvik Adamsson Bygg & Trä AB Gimdalen 171 843 93 Bräcke
Antikvarie:	Stiftelsen Jamtli Box 709 831 28 Östersund

RAPPORTSERIE – JAMTLI, 2021

ISSN 1654-2045

- 2021:1 Huså herrgård. Fasadrestaurering 2020
Sara Höglund
- 2021:2 Lillhärdals kyrka. Omläggning av skiffertak, 2020
Henrik Ylikoski
- 2021:3 Bostadshus i Lungre. In- och utvändiga åtgärder, 2020
Henrik Ylikoski
- 2021:4 Lövkläppen. Byggnadsdokumentation, 2020
Lasse Wagenius, Björn Olofsson och Sara Höglund
- 2021:5 Värnamo stationsområde – kulturhistorisk utredning
Björn Olofsson och Kristina Jonsson
- 2021:6 Arkeologisk undersökning i form av schaktningsövervakning
Brunflo 336 (L1945:1505), gårdstomt
Anna Engman
- 2021:7 Reparation av norra takfallet på Mattmars kyrka 2018
Björn Olofsson
- 2021:8 Brunflo kyrka. Omläggning av skiffertak, 2020
Henrik Ylikoski
- 2021:9 Norderön. Schaktningsövervakning inom blästbrukslämning och intill gravhög
Kristina Jonsson
- 2021:10 Arkeologisk utredning i Handsjö nära fornlämning L1946:856/Rätan 125:1, boplat
Annabell Rahm
- 2021:11 Ridhus i Hackås. Arkeologisk utredning i gravhögars närhet
Kristina Jonsson
- 2021:12 Arkeologisk utredning och förundersökning i Handsjö inom
stenåldersboplatser L1946:110/Rätan 98:1
Annabell Rahm
- 2021:13 Arkeologisk undersökning i form av schaktningsövervakning inom
lägenhetsbebyggelse L2020:10357
Annabell Rahm
- 2021:14 Arkeologisk efterundersökning och skadedokumentation
av lämningarna Lit 2:2, Lit 56:1 och Lit 407:1
Annabell Rahm
- 2021:15 Tännålen. Arkeologisk utredning vid stenåldersboplatser
Kristina Jonsson
- 2021:16 En boerne (samisk förvaringsgrop) i Fjällnäs. Arkeologisk utredning
Kristina Jonsson

- 2021:17 Vid stenåldersboplatser längs Rätanssjön. Arkeologisk förundersökning inom L1946:1028 och arkeologiska utredningar etapp 2 vid L1946:643 och L2020:7832
Kristina Jonsson
- 2021:18 Kyrkås kyrka. Restaurering av lanternin och torntak, 2021
Henrik Ylikoski
- 2021:19 Jiltjaurbergets vindkraftspark. Arkeologisk utredning
Anna Engman
- 2021:20 Stenålder vid Ottsjön. Schaktningsövervakning inom en stenåldersboplatz
Kristina Jonsson
- 2021:21 Vid karolinergraven i Handöl. Schaktningsövervakning i närheten av en massgrav
Kristina Jonsson
- 2021:22 Vikens bytomt i Brunflo. Arkeologisk utredning
Kristina Jonsson
- 2021:23 Väg 662 mellan Bonäshamn och Huså. Arkeologisk utredning
Eva Klotz
- 2021:24 Arkeologisk utredning utmed sträckan Lagnaträsk-Hålbäcken inför planerad faunapassage över E10
Karl-Johan Olofsson
- 2021:25 Arkeologisk utredning inför byggande av ny trafikplats vid E4, Rosvik
Karl-Johan Olofsson
- 2021:26 Handsjön. Schaktningsövervakning inom och vid stenåldersboplatser
Kristina Jonsson
- 2021:27 Flottningslämningar i Sölvbacka strömmar och Ljunghålet. Ett kunskapsunderlag
Anna Engman och Karl-Johan Olofsson
- 2021:28 Kraftledning mellan Källsjön och Storhöjden. Arkeologisk utredning, etapp 1
Anna Engman
- 2021:29 Revsunds kyrka. Restaurering av tak, 2020–2021
Henrik Ylikoski
- 2021:30 Nyhems kyrka. Byte av spåntak, 2020
Henrik Ylikoski